

يك سند از قرن دهم

سندی که در اینجا بچاپ می رسد قبالة خرید مزرعه کفشگران (۱) «من اعمال شراهقم» است از جانب «نواب علیه عالیہ سلطانم» - همسر شاه طهماسب صفوی ومادر اسماعیل دوم وشاه خدابنده - به سال ۹۹۹ .

«سلطانم» دختر موسی سلطان موصلو از امرای بزرگ بایندریه (عالم آرای عباسی ۱ : ۱۲۵ ونیز ۱۳۲) که در ۹۳۸ نخستین فرزند طهماسب ، شاه خدابنده پدر شاه عباس از او بوجود آمده (همان مأخذ : ۱۲۴ و نیز ۲۱۰ و ۳۷۲) در حدود نیمه این قرن بخاطر دخالت هایی که در «پادشاهی» داشت موافق سلیقه قزلباش نبود به قم فرستاده شد (ایضاً : ۲۵۰) و گویا تا پایان زندگی نیز در همین شهر بسر برده است (ایضاً : ۲۱۱ و ۲۲۴) . در سال ۹۸۵ شاه خدابنده به قم آمده و «نواب علیه عالیہ سلطانم والدة خود را

۱ - کفشگران نام منطقه ای از خلیجستان قم نیز هست در قسمت «جنداب»،

جنوب شرقی قم .

که قرب چهل سال بود که در قم ساکن شده بود برداشته به دولتخانه برد (خلاصه التواریخ قاضی احمد قمی ، برگه ۲۵۲ ب عکس ۵۵۶۷ دانشگاه).
محلّه معروف به «باغ سلطانم» قم گویا منسوب باوست .

شراه که نام آن بصورت «چرا» و «چراه» نیز گفته می‌شود منطقه‌ای میان اراک و تفرش و ملایر است که پیشتر مانند برخی از همین شهرها از توابع و مضافات قم بوده و نام آن در پاره‌ای از مصادر تاریخی مانند مکاتبات رشیدی: ۳۷۷ و ۲۲۸ و منتخب التواریخ ممینی : ۳۵۳ و ظفر نامه مشرف الدین علی یزدی ۲ : ۴۰۵ و مطلع السعدین سمرقندی ۲ : ۱۵۶ و عالم آرای امینی (برگه ۱۸۹ عکس ۲۶۴ دانشگاه) و جز این‌ها دیده می‌شود .

اصل این سند گویا در اختیار آقای عبدالمجید مولوی در مشهد است که استاد مدرس رضوی - دام عمره - فیلم آن را بکتابخانه دانشگاه محبت فرموده‌اند (شماره ۴۰۴) و با استجاره از ایشان نظر بفوائد تاریخی و جغرافیائی آن در این صفحات بعکس و حروف نشر می‌شود . در متن پاره‌ای از کلمات و عبارات و نظر همه اسناد مشابه شنگرف نوشته شده است که در تصویر مشخص است .

این سند بخط عبدالعزیز بن عبدالحق چنیدی است و در کناره آن چند تن از علما و امرای آن دوره بر وقوع و صحت خرید و فروش مزبور گواهی داده‌اند که از آنان است امیر ابوالوالی انجو (۱) دانشمند و صدر معروف دوران شاه عباس .

امیر ابوالوالی برادر امیر ابوالمحمد فرزند شاه محمود انجو و حسینی شیرازی متولی آستان قدس رضوی در ۹۷۴ بیعد (خلاصه التواریخ : برگه ۱۷۶ ب عکس ۵۵۶۶ دانشگاه) و اوقاف غازانی در ۹۸۷ و پس از آن (همان مأخذ : برگه ۲۷۰ ب عکس ۵۵۶۷) و آستانه شیخ صفی (عالم آرای عباسی : ۷۱۹ نیز منشآت فتوحی شیرازی : صفحه ۱۱ - نسخه ۳۲۱۳ دانشگاه و فهرست آنجا ۸ - ۶۷۱) و قاضی عسکر (ایضاً : ۱۴۸ و صدر شاه

عباس (ایضاً : ۳۸۵ و خلاصه التواریخ - چاپ ویسبادن - : ص ۱۶) بوده و از سال ۹۹۶ تا ۱۰۱۵ مدت بیست سال در مقام صدارت پاییده است (عالم آرا : ۷۱۹) او بامداد روز دوشنبه سوم جمادی الاولی سال ۱۰۰۵ برابر ضریح حضرت معصومه درقم به سید حسین بن حیدر کرکی دانشمند مشهور آغاز قرن یازدهم اجازه روایت داده است (اجازات بحار ، ج ۱۰۹ چاپ جدید ، ص ۱۶۸) از این شخص دو فرمان مورخ ۱۰ صفر ۱۰۱۰ و محرم ۱۰۱۳ در اسناد نیاکلا ریجان : ۵۶۱-۵۶۱ و فرامین ماتناداران ۲ : ۴۶۸ دیده میشود. دستخط و مهر و توقیع او جز اینها در قبالة خوئین قزوین مورخ ۹۸۹ با مهر شاه خدا بنده صفوی به نظر نگارنده سطور رسیده است (این قبالة را آقای منوچهر زری باف در تهران در اختیار دارد). شرح حال این دانشمند در عالم آرای عباسی ۲ : ۱۰۸۹ و روضات : ۶۳۲ چاپ اول و الکنی واللقاب ۱ : ۱۷۳ - ۱۷۴ چاپ نجف ریحانة الادب ۵ : ۱۹۰ و اعیان الشیعه ۸ : ۲۷۳ نامه آستان قدس ۱۶ : ۶۱ - ۶۲ و الذریعه ۱ : ۱۴۰ و مصادر دیگر دیده میشود (در این باره به خلاصه التواریخ : برگ ۳۴۳ الف عکس ۵۵۶۸ دانشگاه و ص ۹۹ چاپ ویسبادن ، و عالم آرا : ۱۴۸ و ۳۲۷ ، و فهرست دانشگاه ۱۴ : ۳۶۰۴ نیز رجوع گردد).

درباره مجال و توابع و مضافات پیشین قم اسناد و فرمانهایی چند تا کنون نشر شده که هر يك گوشه‌ای از تاریخ آن نقاط را روشن می‌کند و از آنهاست فرمان مربوط به « انجدان » من توابع دار المؤمنین قم مورخ رجب ۱۰۳۶ از شاه عباس صفوی (راهنمای کتاب : سال نهم - ص ۴۴۸) و فرمان مربوط به خدمت و وکالت بلوکات اربعه آن مورخ ذی‌قعدة ۱۱۹۴ از علی مراد خان زند (بررسیهای تاریخی : شماره ۳ سال هشتم - ص ۱۹۲) .

(الحمد لله الذی خضت لوحد) دانیته ذرات الموجودات و اعترفت به بفر دانیته... و دلت علی عظمته شأنه الارضون و السموات و الصلوة والسلام علی

سید السادات و ... محمدالمصطفی وآله الطیبین و الطیبات و الطاهرین و الطاهرات .

و بعد این نامه نامی و این صحیفه‌سامی که انوارحق از مشکوه مضمون آن ظاهر و باهر است و ازهاصدق از ریاض حروف آن زاهر ، انهاصرحت از بنایبیطورش جاری است و مضمون بلاغت مشحونش ازقنون کذب واقترأ - عاری ، مشعر است بهذکر آن که - بخورید وکیل وکیل جلیل نبیل نواب مستطاب فلك جناب خورشید احتجاب قمررکاب عالیمان باب ، علیاحضرت عفت وعصمت و سلطنت پناه ، عظمت وشوکت و ایبت و انتباه ، طهارت و نجابت و نزاهت دستگاه ، کیوان وقارگردون اقتدار ، بلقیس الزمان ، بانویالعصر و خدیجه الدوران ، سلطانه اکابر النساء و الخواتین ، صدوقه ان الله اصطفاک و طهرک و اصطفاک علی نساء العالمین ، بانیة الخیرات الوسیمة ، منشئة المبرات الحسیمة ، کثیر الطاعات العظیمة ، تاج النساء المخدرات ، افتخارالعافی المکرمات ، مروجة الملة الزهراء ، مربیة العلماء والفضلاء ، مقتنیة مآثر الصلحاء ، زائرة بیت الله الحرام ، المشرقة بطواف النبی والائمة علیهم الصلوة و السلام ، عصمة دنیا و الدین ، صفوة اولیة الایمان و المؤمنین ، منظور انظار حضرت رب العالمین ، المحتجبة تحت سراقات السلطنة و العقل و التمکین (نواب علیه عالیہ سلطانم) الله یخلد ظلال جلالها علی مفارق المسلمین و لازالت مؤیدة بالتأییدات السبحانیة و موقفة بالتوفیقات الربانیة .

از جناب دولت مآب سعادت نصاب علی بیگ بن مرحوم المغفور محمد بیگ امیر آخور قورغلو و علی بیگ مزبور نیز بفروخت آنچه در تحت تصرف شرعی و حیطة تملک ملی او بود من دون ممانعة مانع و مزاحمة مزاحم الی ورودالمبایعة هذه و آن عبارت است از تمامی دودانگ و نیم و یک طسوج شایع از کل مزرعه معروفه و مشهوره به « کشگران » من اعمال شراهم و قنوات تابعه له که منتهی می شود حدود اراضی آن به چشمه دراز و به نهر قریه میلاجرد که از رقبات نواب مستطاب قدسی القاب مومی الی نهدمن القابها العلیه است و به اراضی قریه جردال و شور-

دره و داش لوجه وبه آستانه مقدسه امامزاده واجب التعظيم والتكريم با جميع توابع ولواحق ومضافات ومنسوبات از اراضى وصحارى وتسال وحصار وجبال ووهادوعيون وآبارو انهار وقنوات ودهكده وبيوت اكره وغيرها ممايعد ويحصى من توابعها ولواحقها وقديماً و جديداً داخلأ و خارجاً على ... الوجوه كلها بقدر الحصه الشايعه بمبلغ (۱) هيجده تومان تبريزى رايج فضى وذهبى دو مثقالى تمام عيار مسكوك نصفه لتأ - كيد الاصل و توضيحاً اياه (۱) نه تومان .

و بايع مذكور بعد از اخذ تمامى ثمن معقود عليه اسقاط خيار غبن و ان كان فاحشاً بل افحش نمود حال كونه عالمأ بكمية المبيع و كيقية يوم البيع، وضامن درك شرعى عند خروج المبيع مستحقاً للغير شد و تمامى مبيع را با عامه توابع بروكلاء عليها حضرت متعالى مرتبت مشار اليها خلد الله ظلال عاليها ! الى يوم الدين مسلم داشت تسليمى صحيح شرعى . و وقع ذلك فى او اخر شهر ذى قعدة القعيد حجة تسع و تسعين و تسعمائه .

نمقه العبد الفقير الداعى خلود ظلال عليها حضرت مقدسة المطاعة الى قيام الساعة و ساعة القيام ابن عبد الحق الشهير بأقامير القارى عبد - العزيز الجنىدى [مهر:] و من يتوكل على الله فهو حسبه عبد العزيز الجنىدى

سنه ۹۵۱

[ذيل]

برين موجب فروختم و بيع شرعى كردم و تمامى ثمن را گرفتم و اسقاط جميع خيارات خصوصاً خيار غبن فاحش كردم وضامن درك شرعى شدم . العبد على بن مرحوم محمد بيك امير آخور قورغلو [مهر:] ...

[گواهی ها :

عرض غرضه و اعتراف البایع الطایع الراغب المسمى فيه من فيه برمته... من المبدأ الى المنتهى لدى الداعى لابود السلطنة الباهرة مدى الايام و اللثالى الانجوالحسنى الحسينى [مهر :] ۹۹۱...
هو العلى الاعلى - ثبت ووضح مضمونه من البداية الى النهاية لدى بوجه صحيح شرعى معتبر مرعى معول عليه فان... الدينية رتب عليه مقتضاه مسئولاً [مهر:] هو حسبى ، تراب عتبة النبى و الوصى خادم الشريعة احمد بن ش... حدى ؟ ۹۷۵

هو - اعترف البایع المزبور فى الكتاب من المبدأ الى المآب بجملة مانسب اليه فى هذا الخطاب [مهر:] الواثق باللطيف الصمد عبده محمد شريف ...

الشاهد فيه العبد الاقل مهد يقلى قورغلو [مهر:] ...
شهد بما فيه شاهوردى ... لو .

بر اين موجب شاهدتم . كاتبه العبد ... ولدخليل بك اميرشكار

[مهر:]

(باسم مهر در میان سطور و حواشی پس از القاب «نواب سلطانم که از یکی عبارت « خادم الشریعه ... محمد علی ... و از دیگری این عبارات خوانده می شود :

« علی الله فى كل الامور توکلى ، وبالخمس اصحاب العباءة توسلى

آل میرزا علی ؟ ») .